

ТӨСВИЙН ЕРӨНХИЙЛӨН ЗАХИРАГЧ НАРЫН 2023 ОНЫ ТӨСВИЙН ТӨСӨЛ БЭЛТГЭХ УДИРДАМЖ

[Төсвийн тухай хуулиас: 8.3.4.санхүү, төсвийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага Засгийн газрын баталсан жилийн төсвийн хязгаарыг төсвийн удирдамжийн хамт жил бүрийн 7 дугаар сарын 5-ны дотор төсвийн ерөнхийлөн захирагчид хүргүүлэх]

<https://mof.gov.mn/article/budget/Budget-policy>

[Төсвийн удирдамж болон төсөв бэлтгэх маягууд, судалгааны хүснэгтүүд MS Word болон Excel файл хэлбэрээр Сангийн яамны веб хуудсанд тавигдсан болно]

Улаанбаатар хот
2022 оны 7 дугаар сарын 5

Агуулга

Агуулга	2
1. Төсвийн ерөнхийлөн захирагч (ТЭЗ) нарын 2023 оны төсвийн хязгаар	3
2. ТЭЗ нарын 2023 оны төсвийн төсөл бэлтгэх зааварчилга	3
2.1. Өмнөх жилийн удирдамжаас өөрчлөгдсөн зүйлс:	3
2.2. Орон нутгийн төсвийн орлогын талаар	4
2.3. Төсвийн урсгал зардлын талаар	5
2.4. Хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээний санал бэлтгэх	7
2.5. Гадаадын зээл, тусламжийн санхүүжилтээр хэрэгжих төсөл арга хэмжээний санал бэлтгэх	9
2.6. Төсвийн санал хүлээн авч хянах	10
2.7. Төсвийн саналыг FISCAL-B программд оруулах	11
2.8. Төсвийн ангилал	11
2.9. Төсвийн саналын маягт бөглөх заавар	11
2.9.1. Төсвийн үндсэн маягт буюу ТМ-01	11
2.9.2. Төсвийн үндсэн маягтын нэмэлт буюу ТМ-01а	14
2.9.3. Төсвийн нэмэлт маягт буюу НМ-01- ээс НМ-10 хүртэл	14
2.9.4. Бусад	14

1. Төсвийн ерөнхийлөн захирагч (ТЕЗ) нарын 2023 оны төсвийн хязгаар

Төсвийн тухай хуулийн 4.1.8-д “жилийн төсвийн хязгаар гэж төсвийн тусгай шаардлага, дунд хугацааны төсвийн хүрээний мэдэгдэлд нийцүүлэн төсвийн ерөнхийлөн захирагчийн тухайн жилийн төсөв боловсруулахад баримтлах орлогын доод хэмжээ, зарлагын дэд хэмжээг”, 8.3.3-т “Засгийн газар төсвийн ерөнхийлөн захирагчийн жилийн төсвийн хязгаарын төслийг хэлэлцэн жил бүрийн 7 дугаар сарын 01-ний дотор батлах” гэж заасны дагуу Засгийн газрын 2022 оны 6 дугаар сарын 29-ний өдрийн 258 дугаар тогтоолоор “Төсвийн ерөнхийлөн захирагч нарын 2023 оны төсвийн хязгаар”-ыг баталлаа. *(Улсын төсөв, нийгмийн даатгалын болон эрүүл мэндийн даатгалын сангийн төсвийн хязгаарыг Сангийн сайдын албан бичгийн 2 дугаар хавсралтаас үзнэ үү)*

ОХУ-Украины нөхцөл байдал, улс орнуудын төв банкнуудын үйл хөдлөл, БНХАУ-ын “Тэг-Ковид” стратегийн нөлөөгөөр бий болсон хүнс, эрчим хүчний үнийн өсөлт, валютын ханшийн дарамт, тээвэр, нийлүүлэлтийн сүлжээний доголдол зэрэг сорилтууд 2023 онд ч үргэлжлэх төлөв ажиглагдаж байна. Эдгээр сорилтууд нь манай улсад төлбөрийн тэнцлээр дамжин гадаад валютын албан нөөцийн хэмжээг бууруулах, хөрөнгийн гадагшлах урсгалыг нэмэгдүүлэх, гадаад ерийн дахин санхүүжилт хүндрэх зэрэг бодитой эрсдэл үүсэхээр байна.

Иймд Монгол Улсын Засгийн газраас төсөв, мөнгөний харилцан уялдаа бүхий бодлого хэрэгжүүлж, гадаад хүчин зүйлсийн сөрөг нөлөөллийг бууруулах, гадаад валютын албан нөөцийг нэмэгдүүлж, инфляцын дарамтыг богино хугацаанд, зардал багатай даван туулах бодлого баримталж байна.

Улсын Их Хурлаас 2022 оны 05 дугаар сарын 27-ны өдөр баталсан Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2023 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2023-2025 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуулиар нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн нийт орлогыг ДНБ-ий 32.7 хувь, нийт зарлагыг ДНБ-ий 36.3 хувь, нэгдсэн төсвийн нийт тэнцвэржүүлсэн алдагдлыг ДНБ-ий 3.6 хувь байхаар тус тус тогтоосонтой нийцүүлж төсвийн ерөнхийлөн захирагч нарын 2023 оны төсвийн зарлагын хязгаар тодорхойлогдсон болно.

2. ТЕЗ нарын 2023 оны төсвийн төсөл бэлтгэх зааварчилга

2.1. Өмнөх жилийн удирдамжаас өөрчлөгдсөн зүйлс:

- 2.1.1. Төсвийн шатлал хоорондын татаас, шилжүүлгийн хэмжээг оновчтой хуваарилах зорилгоор сум, дүүргийн суурь орлого, суурь зарлагын судалгааг сүүлийн гурван жилээр авах хүснэгт шинээр нэмэгдсэн. *(Удирдамжийн 2.2.5, 2.3.2-ыг харах)*
- 2.1.2. Төсвийн ерөнхийлөн захирагч нарын 2023 оны төсвийн саналыг онлайнд суурилсан FISCAL-B системээр хүлээн авах хаяг <https://fiscal.mof.gov.mn> болж өөрчлөгдсөн ба гарын авлагыг шинэчилсэн;

- 2.1.3. Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам, Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн яамд болон Боловсрол, шинжлэх ухааны яамдад туршиж байгаа Тогтвортой хөгжлийн зорилтод нийцсэн төсвийн төлөвлөлтийн маягт, зааварчилгаа шинэчлэгдсэн. *(Удирдамжийн 2.3.4-ийг харах)*
- 2.1.4. Жендэрийн мэдрэмжтэй төсөвлөлтийг туршин нэвтрүүлэх хүрээнд бүх төсвийн ерөнхийлөн захирагч нараас ирүүлэх маягыг хялбаршуулсан бөгөөд нэмэлт зааварчилгааг оруулсан. *(Удирдамжийн 2.3.5-ыг харах)*
- 2.1.5. Сангийн яамнаас зохион байгуулж байгаа (i) төсвийн хөтөлбөр болон (ii) зориулалт, арга хэмжээний ангиллыг шинэчлэх ажлын хүрээнд ТЭЗ нарын хэрэгжүүлэх төсвийн хөтөлбөрт багтах үйл ажиллагааг дэлгэрэнгүй бөглөж ирүүлэх хүснэгт шинээр нэмэгдсэн. *(Удирдамжийн 2.3.6-г харах)*
- 2.1.6. Төсвийн ерөнхийлөн захирагч нарын хэрэгжүүлэх хөтөлбөр, хөтөлбөрийн хүрэх дүнг тодорхойлох, тэдгээрийн шалгуур үзүүлэлтийг тодорхойлох маягт шинээр нэмэгдсэн. *(Удирдамжийн 2.3.7-г харах)*

2.2. Орон нутгийн төсвийн орлогын талаар

Орон нутгийн 2023 оны төсвийн суурь орлого, санхүүгийн дэмжлэг, дээд шатны төсөвт татан төвлөрүүлэх орлогын хэмжээг зохистой тогтоох үүднээс Аймаг, нийслэлийн Засаг дарга дараах шаардлагыг хангасан мэдээллийг ирүүлнэ. Үүнд:

- 2.2.1. Төсвийн орлогын эдийн засгийн ангиллын дагуу орон нутгийн орлогын төсөөлөл, гүйцэтгэл, холбогдох тайлбар танилцуулга бэлтгэх;
- 2.2.2. Төсвийн тухай хуулийн 23 дугаар зүйлийн 23.6.10 дахь заалтад заасны дагуу 2023 онд орон нутгийн төсөвт төвлөрөх аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын төсөөлөл, судалгааг бэлтгэж ирүүлэх боловсруулах;
- 2.2.3. Ирэх 2023 онд орон нутагт хэрэгжүүлэхээр төлөвлөж байгаа томоохон төсөл хөтөлбөрийн мэдээлэл, холбогдох танилцуулгыг ирүүлэх. Хэрэгжүүлэх томоохон төсөл хөтөлбөрийг Засгийн газар, орон нутгийн түвшинд хэрхэн дэмжих, эрх зүйн орчныг сайжруулах талаар санал бэлтгэх;
- 2.2.4. Орон нутагт үйл ажиллагаа явуулж буй уул уурхайн компаниудын үйл ажиллагааны мэдээлэл, үйлдвэрлэл борлуулалтын төсөөллийн талаар мэдээлэл бэлтгэх;
- 2.2.5. Ирэх 2023 онд доод шатны төсвөөс дээд шатны төсөвт төвлөрүүлэх орлогын тооцооллын нарийвчлан тооцох зорилгоор сум, дүүргийн 2019-2022 онуудын төсвийн орлогын судалгааг Төсвийн тухай хуулийн 23.8, 23.9 дэх хэсэгт заасан татварын болон татварын бус орлогын ангиллаар

04_Сум, дүүргийн суурь орлого, суурь зарлага.xlsx файл дахь хүснэгтийг ашиглан гаргаж ирүүлэх

- 2.2.6. Улсын Их Хурал, Засгийн газар төрийн өмчит болон төрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдийн ил тод байдал, үйл ажиллагааг сайжруулах чиглэлээр тодорхой чиглэл өгсөнтэй холбогдуулан орон нутгийн өмчит хуулийн этгээдийн төсөвт төвлөрүүлэх ногдол ашгийн орлогын тооцоо хийх;
- 2.2.7. Газрын төлбөр, хөрөнгийн албан татварын орлогын төсөөллийг хийхэд орон нутгийн газрын алба, бүртгэлийн байгууллагаас шаардлагатай мэдээллийг авах, нэгтгэн боловсруулах;
- 2.2.8. Иргэдийн төлөөлөгчдийн хурлаар тогтоосон албан татварын хувь, хэмжээний мэдээллийг холбогдох тогтоол, шийдвэрийн мэдээллийн хамт ирүүлэх;
- 2.2.9. Орон нутгийн төсвийн төсөөлөл, орон нутгийн орлогын гүйцэтгэлийг сайжруулах чиглэлээр хууль тогтоомж, дүрэм, журамд оруулах өөрчлөлтийн санал бэлтгэн ирүүлэх.
- 2.2.10. Орон нутгийн төсвийн орлогын тооцооллыг энэхүү удирдамжид хавсаргасан **03_ОН төсвийн орлогын тооцоолол.xlsx** дагуу бэлтгэх.

2.3. Төсвийн урсгал зардлын талаар

- 2.3.1. Төрийн хэмнэлтийн тухай хуулиар төсвийн байгууллага, түүний албан тушаалтны зарим үйл ажиллагаа, хангамжийг хязгаарласантай холбогдуулан төсвийн урсгал зардлын саналд хуулиар хориглосон зардал, арга хэмжээг тусгахгүй байх;
- 2.3.2. Ирэх 2023 онд доод шатны төсвөөс дээд шатны төсөвт төвлөрүүлэх орлогын тооцооллын нарийвчлан тооцох зорилгоор сум, дүүргийн 2019-2022 онуудын урсгал болон хөрөнгийн зардлын судалгааг Монгол Улсын засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж түүний удирдлагын тухай хуулийн 22, 23, 25, 26 дугаар зүйлд заасан чиг үүргийн ангиллаар **04_Сум, дүүргийн суурь орлого, суурь зарлага.xlsx** файл дахь хүснэгтийг ашиглан гаргаж ирүүлэх
- 2.3.3. Төсвийн урсгал зардлын төлөвлөлтийг **01_Төсвийн саналын маягт.xlsx**-ын дагуу бэлтгэх (Бүх ТЕЗ нар *нарийвчилсан зааварчилгааг энэхүү удирдамжийн 2.9 дахь хэсгээс харах*);

2.3.4. Тогтвортой хөгжлийн зорилгод нийцсэн төсөвлөлтийг туршиж байгаа БШУЯ, ХХААХҮЯ, ХНХЯ дараах маягтыг зааврын дагуу бэлтгэж ирүүлэх. Үүнд:

- БШУЯам **08_ТХЗ төсвийн маягт(БШУЯ).docx** маягтын дагуу бэлтгэх. Холбогдох тодруулгыг зөвлөх А.Заяадэлгэрээс zayadelger@esrp.edu.mn, 9908 9614 лавлана уу
- ХНХЯам **09_ТХЗ төсвийн маягт (ХНХЯ, ХХААХҮЯ).xlsx** болон **10_ТХЗ маягтын заавар (ХНХЯ, ХХААХҮЯ).docx** маягтын дагуу бэлтгэх. Холбогдох тодруулгыг зөвлөх У.Чулуунцэцэгээс chuluuntsetseg.ulambayar@undp.org, 8609 5545 лавлана уу.
- ХХААХҮЯам **09_ТХЗ төсвийн маягт (ХНХЯ, ХХААХҮЯ).xlsx** болон **10_ТХЗ маягтын заавар (ХНХЯ, ХХААХҮЯ).docx** маягтын дагуу бэлтгэх. Холбогдох тодруулгыг зөвлөх Б.Ганболдоос ganbold.bat123@gmail.com, 9910 7833 лавлана уу.

2.3.5. **Жендерийн мэдрэмжтэй төсөвлөлт (ЖМТ):** Сангийн яам үр дүнд суурилсан төсөвлөлтийн нэг хэлбэр болох ЖМТ-ийн шинэ аргачлалыг зарим яамдад 2021 оноос туршиж эхэлсэн.

ЖМТ нь жендерийн эрх тэгш байдлыг нэмэгдүүлэх, эмэгтэй, эрэгтэй хүмүүс, охид, хөвгүүдийн амьдралын чанарыг сайжруулах, тэдний ялгаатай хэрэгцээнд нийцсэн төсвийг төлөвлөж хэрэгжүүлэх зорилгоор төсвийн орлого болон зарлагад жендерийн дүн шинжилгээ хийх замаар нөөцийг дахин хуваарилах эсхүл салбарын бодлогыг жендерийн бодлоготой уялдуулахад дэмжлэг үзүүлэх аргачлал бөгөөд ТЕЗ нараас дараах байдлаар санал авахаар төлөвлөж байна. Үүнд:

а/ ЖМТ-ийг туршиж байгаа БШУЯ (шинжлэх ухаан, технологи, инновац), ХНХЯ (хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих, нийгмийн халамжийн асаргааны үйлчилгээ, хүүхэд хамгаалал)-ны хөтөлбөрүүдийн саналыг **05_ЖМТ асуулга ба төсвийн саналын маягт.xlsx**-ын хавсралтад заасан **ЖМТ-ТМ-03** маягтыг ашиглаж бэлтгэнэ.

б/ ЖМТ нь төрийн үйлчилгээний хүртээмж, чанарыг сайжруулахад чиглэсэн аажмаар явагдах үйл явц байх бөгөөд туршилтын яамдаас гадна цаашид бусад бүх ТЕЗ нарыг үе шаттайгаар нэмж хамруулахыг зорьж байна. Иймд улсын салбаруудын чадавх болон туршлагыг үнэлж, бодит нөхцөл байдлыг тодруулах үүднээс улсын төсвийн бүх ерөнхийлөн захирагч нараас **05_ЖМТ асуулга ба төсвийн саналын маягт.xlsx**-ын хавсралтад заасан **ЖМТ-НМ-01, ЖМТ-НМ-02** асуулга болон судалгааг бүрэн бөглөх;

2.3.6. Бүх ТЕЗ нар өөрсдийн хэрэгжүүлдэг төсвийн хөтөлбөр, зориулалт, арга хэмжээний тодорхойлолтыг **06_Хөтөлбөр арга хэмжээний**

[тодорхойлолт.xlsx](#) файл дахь **Хөтөлбөрийн тайлбар** хүснэгтэд дэлгэрэнгүй тайлбарлаж ирүүлэх. Холбогдох тодруулгыг Сангийн яамны ТБТГ-ын төслийн зөвлөх Т.Биндэръяагаас binderiya_t@mof.gov.mn, 51-265753 лавлана уу.

2.3.7. Бүх ТЕЗ нар өөрсдийн хэрэгжүүлж байгаа хөтөлбөр, хөтөлбөрийн хүрэх дүнг тодорхойлж, тэдгээрийн шалгуур үзүүлэлтийг **01_Төсвийн саналын маягт.xlsx** файл дахь **“ТМ-01а”** маягт ашиглан тодорхойлох. Маягтыг бөглөх зааврыг удирдамжийн хавсралт **07_ТМ-01а маягт бөглөх заавар.docx** файлаас үзэх. Холбогдох тодруулгыг Сангийн яамны ТБТГ-ын төслийн зөвлөх С.Буянхүү (buyankhuu_s@mof.gov.mn) болон Ц.Болормаа (bolormaa_ts@mof.gov.mn) нартай 51-265753 дугаараар эсвэл цахим шуудангаар холбогдож лавлана уу.

2.4. Хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээний санал бэлтгэх

Төсвийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийг үндэслэн улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар 2023 онд хэрэгжүүлэх төсөл, арга хэмжээний төлөвлөгөөний төслийг 2022 оны 8 дугаар сарын 15-ны дотор албан тоотоор болон цахим системээр хүлээн авна.

ТЕЗ нар хөрөнгө оруулалтын төслийн саналаа бэлтгэхдээ цахим системд заасан үзүүлэлтийг бүрэн бөглөж, мэдээллийн үнэн зөв, бодит байдлыг Төсвийн тухай хуульд заасны дагуу хариуцах бөгөөд энэ удирдамжид заасан шаардлагуудыг хангахгүй, холбогдох материалууд дутуу төсөл, арга хэмжээг хүлээн авахгүй, албан бичгээр буцаахыг анхаарна уу.

Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар хэрэгжүүлэх төсөл, арга хэмжээний төсөл нь дараах шаардлагыг хангасан байна:

1). Төсвийн тухай хуулийн 6, 28, 29 болон 31 дүгээр зүйл, Төрийн хэмнэлтийн тухай хуулийн 13 дугаар зүйл, Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуулийн 20 дугаар зүйл, Монгол Улсын нийслэл Улаанбаатар хотын эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 8, 11 дүгээр зүйл, Засгийн газрын 2021 оны 160 дугаар тогтоолоор батлагдсан “Төсвийн хөрөнгө оруулалтаар хэрэгжүүлэх төсөл, арга хэмжээг төлөвлөх, санхүүжүүлэх, хянах, тайлагнах” журам, 2018 оны 295 дугаар тушаалаар батлагдсан “Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар хэрэгжүүлэх төслүүдийг үнэлэх, эрэмбэлэх, сонгох үйл ажиллагааны журам болон аргачлалууд”-ын дагуу төлөвлөж, улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын удирдлагын цахим систем www.publicinvestment.gov.mn болон албан бичгээр ирүүлэх;

2). Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар 2023 онд хэрэгжүүлэхээр төлөвлөж байгаа төсөл, арга хэмжээ нь Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт түүний удирдлагын тухай хуулийн дагуу улсын богино, дунд, урт хугацааны бодлогын баримт бичгүүдтэй уялдаж, Улсын хөгжлийн жилийн төлөвлөгөөнд батлагдсан байх, тэдгээрийн зорилтыг хангахад чиглэсэн байх;

3). Сангийн сайдын 2018 оны 295 дугаар тушаалын дагуу, улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын удирдлагын цахим системээр дараах байдлаар төслүүдийг төлөвлөнө:

а.хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлтийн аргачлалын дагуу Сангийн яамнаас цахим системээр хүргүүлсэн эхний шатны үнэлгээний

шаардлага хангасан шинээр хэрэгжүүлэх төслүүдэд 2 дахь үе шат буюу сонгох шатны үнэлгээг хийх;

б. он дамжин хэрэгжих төслүүдэд дахин үнэлэх аргачлалын дагуу үнэлгээ хийх;

в. салбарын болон төслүүдийн танилцуулга, мэдээлэл, судалгааг ирүүлэх;

4) Төсвийн тухай хуулийн 14.2 дахь заалтын дагуу өөрийн эрхлэх асуудлын хүрээнд тухайн төсөв хэрэгжих жил болон дунд хугацаанд хэрэгжүүлэх хөрөнгө оруулалтын арга хэмжээг жилийн төсвийн хязгаарт багтаан санхүүжилтийн бүх төрлийн эх үүсвэртэй нь уялдуулан боловсруулах;

5) Төсвийн тухай хуулийн 29 дүгээр зүйлийн 29.3.5 дахь заалтын дагуу шинээр эхлэх төсөл, арга хэмжээний нийт төсөвт өртгөөс 2023 онд санхүүжих дүн нь төсөл, арга хэмжээг хэрэгжүүлэх хугацаанд тэнцүү хуваарилсан хэмжээнээс багагүй байх;

6) Төсвийн тухай хуулийн 22 дугаар зүйл, Сангийн сайдын 2015 оны 7 дугаар, 2021 оны 190 дүгээр тушаалаар баталсан эдийн засгийн ангиллын дагуу төсөл, арга хэмжээг төлөвлөх;

7) Барилгын тухай хуулийн 15.2, 13.2 дахь, Төсвийн тухай хуулийн 29.4 дэх заалтын дагуу 2023 онд шинээр хэрэгжүүлэх төсөл, арга хэмжээ нь экспертизээр батлагдсан зураг төсөвтэй, газрын зөвшөөрөл гарсан байх, холбогдох материалыг цахим системд оруулсан байх;

8) улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөгөөнд улсын хэмжээнд хэрэгжүүлэхээр батлагддаг төслүүдийн задаргаа, холбогдох материалыг ирүүлэх;

9) улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар хэрэгжүүлэх төслүүдийн улсын төсвийн урсгал зардалд үзүүлэх нөлөөллийн тооцоо, төсөл хэрэгжсэнээр шинээр бий болох ажлын байрны судалгаа, эдийн засгийн үр ашиг, нийгмийн ач холбогдлын мэдээллийг 295 дугаар тушаалын дагуу хийж, цахим системд оруулсан байх;

10) Төсвийн тухай хуулийн 31.4 дэх заалтын дагуу нийгэм, эдийн засгийн хувьд ач холбогдолгүй гэж тооцоолсон хөтөлбөр, төсөл, арга хэмжээг зогсоох, эсвэл санхүүжилтийг бууруулах санал, тооцоог ирүүлэх;

11) улсын болон салбарын бодлогын хүрээнд ач холбогдлоор нь эрэмбэлсэн байх;

12) төсөл, арга хэмжээний нэр томъёо, байршил, хүчин чадал, хэмжих нэгж жигд, мөнгөн илэрхийллийг сая төгрөгөөр цахим системд оруулсан байх;

13) концессын эргэн төлөлтийн санхүүжилтийг 2023 оноос тухайн салбарын асуудал эрхэлсэн Төсвийн Ерөнхийлөн Захирагчийн багцад тусгах тул Эдийн засгийн хөгжлийн яамтай тооцоо нийлж, эргэн төлөлтийн саналаа ирүүлэх;

14) Гадаадын зээл, тусламжийн эх үүсвэрээр хэрэгжүүлж байгаа төслийн хүрээнд гэрээгээр хүлээсэн үүргээр монгол талаас 2023 онд санхүүжүүлэх төсөл, арга хэмжээний танилцуулга, тооцоолол, баримт материал болон холбогдох мэдээллийг энэхүү удирдамжийн 2.5-д заасны дагуу бэлтгэж ирүүлэх;

15) Аймаг, нийслэлийн Засаг дарга нарт: 2023 оны төсвийн төлөвлөлтөөс эхлэн орон нутгийн төсвийн хөрөнгө оруулалт, орон нутгийн хөгжлийн сангийн эх үүсвэрээр хэрэгжүүлэх төсөл, арга хэмжээний төлөвлөлтийг Сангийн яамны удирдлагын цахим систем www.publicinvestment.gov.mn -ээр төлөвлөж, батлах болон хэрэгжилтийн мэдээллийг тухай бүр оруулах, төлөвлөхдөө Сангийн сайдын 2018 оны 295 дугаар батлагдсан аргачлал, журмыг мөрдөх; /системийг удирдамж, гарын авлагыг цахимаар хүргүүлнэ/

16) Төсвийн хөрөнгө оруулалтаар хэрэгжүүлж байгаа болон хэрэгжүүлэх төсөл, арга хэмжээнээс эрчим хүчний хэмнэлттэй хөрөнгө оруулалт, ногоон хөрөнгө оруулалтын шинж чанарыг агуулсан, онцлогийг болгосон төслийн мэдээлэл, цаашид энэ чиглэлийн хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэхэд авах арга хэмжээний санал ирүүлэх.

2.5. Гадаадын зээл, тусламжийн санхүүжилтээр хэрэгжих төсөл арга хэмжээний санал бэлтгэх

Төсвийн ерөнхийлөн захирагч нь 2023 оны гадаадын зээл, тусламжаар хэрэгжих төслийн саналаа боловсруулахдаа Засгийн газраас баталсан зарлагын хязгаар болон дунд хугацаанд зээл, тусламжид баримталж байгаа бодлого, чиглэлийг удирдлага болгон, **НМ-09** маягтад заасны дагуу саналыг бэлтгэх бөгөөд төсөл нь дараах шаардлагыг хангасан байна. Үүнд:

2.5.1. гадаадын зээл, тусламжаар 2022 онд хэрэгжих төслүүдийг төсөл тус бүрээр шилжих, дуусах болон шинэ төслийн ангиллаар гарган, танилцуулгын хамт ирүүлэх;

2.5.2. төслийн зардлыг урсгал, хөрөнгийн болон эргэн төлөгдөх нөхцөлтэй зардлын ангилалд хуваарилан тусгах бөгөөд эдийн засгийн дэлгэрэнгүй ангиллын дагуу төсвийн төслийг бэлтгэх;

2.5.3. санхүүжилтийн эх үүсвэр хэсэгт гадаадын зээл, тусламж, орон нутгийн төсөв болон улсын төсвийн эх үүсвэр зэрэг аль эх үүсвэрээр санхүүжихийг тодорхой болгох;

2.5.4. зээл, тусламжийн төслийн Төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн зардлын саналыг 2.5.1-2.5.3-д заасны дагуу тусад нь тооцож гаргах;

2.5.5. төслийн төлөвлөгөөний саналыг гэрээний үндсэн валют болон төгрөг гэсэн 2 дүнгээр боловсруулах ба үндсэн валютыг төгрөгт хөрвүүлсэн өдрийн ханшны мэдээллийг оруулсан байх;

2.5.6. гадаадын зээл, тусламжаар хэрэгжих төслийн Монголын тал хариуцах хөрөнгийн болон урсгал зардлын саналыг энэ зааврын 2.5.1-2.5.3-д заасан мэдээллээр гаргах ба танилцуулга, талуудын байгуулсан гэрээний холбогдох заалтын мэдээллийг хавсаргаж ирүүлэх;

2.5.7. дамжуулан зээлийн гэрээтэй болон гэрээ хийгдэх төслийн зардлыг эргэн төлөгдөх нөхцөлтэй зардлын ангилалд тусган ирүүлэх ба холбогдох гэрээний хуулбарыг ирүүлэх;

2.5.8. гадаадын зээл, тусламжаар 2022 онд хэрэгжиж байгаа төслүүдийн хүлээгдэж буй гүйцэтгэлийг ирүүлнэ. Энэ хүрээнд урсгал, хөрөнгө болон эргэн төлөгдөх зардлыг нийт дүнгээр гаргаж, төслийн үндсэн үйл ажиллагааны данс болон төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн данс тус бүрээр салган хүлээгдэж буй гүйцэтгэлийг тооцсон байна. Мөн төслийн хэрэгжилтийн явц байдал, 2022 оны хэрэгжилтэд учирсан асуудал, хүрсэн үр дүнгийн танилцуулгыг ирүүлнэ.

2.6. Төсвийн санал хүлээн авч хянах

Улсын төсөв, НДС-ийн төсөв, ЭМДС-ийн төсөв болон орон нутгийн төсөвт хамаарах Төсвийн ерөнхийлөн захирагчийн төсвийн саналыг дор дурдсан хугацаанд хянаж Засгийн газар болон Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэхэд бэлтгэнэ.

Хүснэгт 1. Төсвийн төсөл бэлтгэх процесс

Хяналт болон төлөвлөлтийн процесс	Эхлэх болон дуусах хугацаа
Аймаг, нийслэлийн 2022 оны төсвийн суурь орлого, суурь зарлагын саналыг хянах	VIII/01- VIII/15
Улсын төсөв, НДС-ийн төсөв, ЭМДС-ийн төсвийн саналыг хүлээн авч хянах	VIII/15- IX/01
Жилийн төсвийн төсөлд инфляцын болон бусад бодлогын тохируулга хийх	IX/01- IX/10
Монгол Улсын 2023 оны төсвийн төсөл, Нийгмийн даатгалын сангийн 2023 оны төсвийн төсөл, Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн 2023 оны төсвийн төслийг тус тус холбогдох бусад материалын хамт Засгийн газрын хуралдаанд хэлэлцүүлэхэд бэлтгэх	IX/10- IX/15
ТЕЗ нартай 2023 оны төсвийн төслийн талаар хэлэлцүүлэг хийж холбогдох тохируулгыг хийн, УИХ-д өргөн мэдүүлэхэд бэлтгэх	IX/15- IX/30

Төсвийн Ерөнхийлөн захирагчид төсвийн төслийн саналаа бэлтгэхдээ маягтад заасан үзүүлэлтийг бүрэн бөглөж, мэдээллийн үнэн зөв, бодит байдлыг Төсвийн тухай хуульд заасны дагуу хариуцах бөгөөд дээрх шаардлагуудыг хангахгүй, холбогдох материалууд дутуу төсөл, арга хэмжээг хүлээн авахгүй, албан бичгээр буцаахыг анхаарна уу.

2.7. Төсвийн саналыг FISCAL-B программд оруулах

Төсвийн төлөвлөлтийн үйл явцыг цахимжуулах зорилгоор Сангийн яам Fiscal программыг онлайн горимд шилжүүлэх туршилтыг хийж байна. Энэ хүрээнд улсын болон орон нутгийн төсвийн ерөнхийлөн захирагч нар 2023 оны төсвийн саналаа онлайнд суурилсан FISCAL-B хувилбарыг ашиглаж Сангийн яаманд ирүүлнэ. Системд өгөгдөл оруулах зааварчилгааг энэхүү удирдамжид хавсаргасан [02_Fiscal-B гарын авлага.doc](#) файлаас харна уу. Программд өгөгдөл оруулахтай холбоотой тодруулгыг Сангийн яамны ТБТГ-ын зөвлөх Ш.Оюунбаатараас oyunbaatar@mof.gov.mn, 51-265753 лавлана уу.

2.8. Төсвийн ангилал

1) Төсвийн зардлыг төлөвлөхдөө Төсвийн захирагч бүр өөрийн эрхлэх асуудлын хүрээнд тохирох хөтөлбөр, арга хэмжээ-зориулалт бүрээр, эдийн засгийн ангиллуудыг ашиглан төлөвлөнө. Аливаа арга хэмжээний аль нэг эдийн засгийн ангилалд бөөн дүнгээр зардал төлөвлөхгүй байх, урьд нь бөөн дүнгээр төлөвлөсөн зардлыг зохих хөтөлбөр, арга хэмжээ-зориулалт, эдийн засгийн ангиллаар нь задалж төсөвт тусгах. Ингэснээр салбарын төсвийн төлөвлөлт, гүйцэтгэлд бодлогын дүн шинжилгээ хийх, бодит мэдээллийг бүртгэх, төлөвлөлт-гүйцэтгэлийн уялдаа хангагдана

2) Хөтөлбөрийн болон арга хэмжээний ангиллын “Ангилалдаагүй бусад” гэсэн хэсгийг сонгож төсвийн санал оруулахгүй байх. Хэрэв уг ангилалд санал оруулсан бол төсвийн төсөлд хянаж, тусгахгүй бөгөөд төсвийн орлого, эх үүсвэрийн дутагдлаас шалтгаалж төлөвлөсөн зарлагын санхүүжилтийг хойшлуулах, зардлыг бууруулах, эсвэл төсөвт тодотгол хийж бууруулах тохиолдолд энэхүү ангилал нь ач холбогдлоороо хамгийн сүүлд эрэмбэлэгдэхийг анхаарах;

3) Хөтөлбөрийн орон тооны мэдээллийг **ТМ-01** маягтын “Г” хэсэгт заасан ангиллаар төсвийн төлөвлөлтийн FISCAL программд оруулсны дагуу бэлтгэх;

4) **ТМ-01** үндсэн маягт болон нэмэлт маягт (**НМ-01-09**)-ууд нь зөвхөн ТЭЗ-ийн түвшинд хийгдэх боловсруулалтыг шаарддаг тул төсвийн удирдамж түүний маягтуудыг доод шатны төсвийн захирагчдад шууд хуулбарлан хүргүүлэхгүй байхыг анхаарна уу. Харин эдгээр маягтуудаар төсвийн санал бэлтгэхийн тулд шаардагдах мэдээллийг доод шатны төсвийн захирагчдаас авах (орон тооны судалгаа, тэтгэвэрт гарах хүмүүсийн судалгаа, байгууллагын төсвийн санал гэх мэт) нь зүйтэй.

2.9. Төсвийн саналын маягт бөглөх заавар

2.9.1. Төсвийн үндсэн маягт буюу ТМ-01

Төсвийн ерөнхийлөн захирагч төсвийн төслийн санал боловсруулахдаа төсвийн зарлагын хязгаар, дунд хугацаанд төсвийн зарлагад баримталж байгаа бодлого, чиглэлд нийцүүлэн төсвийг хэмнэлттэй, үр ашигтай төлөвлөх ба

төсвийн бодит боломжит нөөцөөр тухайн салбарын зорилтыг хамгийн үр дүнтэйгээр хангахыг чухалчилна. Удирдамжийн хавсралт файл **01_Төсвийн саналын маягт.xls**-ыг бөглөхдөө дараах зүйлсийг анхаарах. Үүнд:

2.9.1.1. Урсгал болон хөрөнгийн зардлыг үндсэн чиг үүрэгт хамаарах хөтөлбөрөөр тодорхойлсон байх;

2.9.1.2. Хөтөлбөрийн төсвийн саналыг **ТМ-01** маягтад заасны дагуу “А” зардлын эдийн засгийн ангиллаар; “Б” зардлын зориулалт-арга хэмжээгээр; “В” санхүүжүүлэх эх үүсвэрээр задалж дунд хугацаагаар буюу 1-ээс 6 дугаар баганаар харуулсан байх;

2.9.1.3. Бүх хэсгүүдийн өөрчлөлтийн харьцуулалтыг 7, 8, 9 дүгээр баганаар харуулсан байх;

2.9.1.4. Төсвийн төслийг тухайн төсвийн жилийн батлагдсан орлого, зарлагын хязгаарт багтаасан байх (**ТМ-01** маягтын 3 дугаар багана);

2.9.1.5. Хэрэв урьдчилан төсөөлөх, төлөвлөх боломжгүй, түүнчлэн УИХ болон Засгийн газраас төсвийн хүрээний мэдэгдэл, төсвийн хязгаар баталснаас хойш үүссэн нөхцөл байдлын улмаас батлагдсан төсвийн хязгаараас давах, зайлшгүй авч үзэх шаардлагатай төсвийн саналтай бол тооцооны төслийг ТМ-01 маягтын 4 дүгээр баганад харуулах, ингэхдээ тайлбараа нэмэлтээр оруулах

2.9.1.6. Хөтөлбөрийн хүрээнд ажиллах орон тооны мэдээллийг төрийн албан хаагчийн ангиллын дагуу маягт **ТМ-01** ийн “Г” хэсэгт заасны дагуу үнэн зөв гаргаж харуулах;

2.9.1.7. Хөтөлбөрийн хүрээнд үйл ажиллагаа явуулах төсөв захирагчийн (төсвийн байгууллагын) төсвийн мэдээллийг **ТМ-01** маягтын “Д” хэсэгт холбогдох баганаар тусгаж харуулсан байх;

2.9.1.8. Хөтөлбөрийн ирэх оны зорилт-хүрэх үр дүн, түүнийг хэмжих шалгуур үзүүлэлтийг **ТМ-01** маягтын “Е” хэсэгт оруулсан байх. Түүнчлэн өмнөх онд хэрэгжүүлсэн хөтөлбөрийг жилийн гүйцэтгэлээр нь, энэ онд хэрэгжиж байгаа хөтөлбөрийн хүрэх үр дүнг хүлээгдэж байгаа гүйцэтгэлээр, ирэх оны дараагийн хоёр жилийн хүрэх үр дүнг тооцоолсон зорилтын түвшинд тус тус гаргаж холбогдох баганад тусгаж харуулсан байх. Түүнчлэн эдгээр нь **ТМ-01а** маягтад тодорхойлсон хүрэх үр дүнгийн шалгуур үзүүлэлттэй тохирч байх шаардлагатайг анхаарах;

2.9.1.9. Хөтөлбөрийн хүрээнд ирэх он болон түүний дараагийн хоёр жилд хэрэгжүүлэхээр төлөвлөж байгаа зорилтуудыг **ТМ-01** маягтын “Ё” хэсэгт товч тодорхой тусгана. Хөтөлбөрийн зорилтуудад хүрсэн байх үр дүн нь мөн маягтын “Е” хэсэгт тодорхойлсон шалгуур үзүүлэлттэй нийцэж байх ёстойг анхаарах;

2.9.1.10. Зардлын тойм – Зардлын дүн шинжилгээ: **ТМ-01** маягтын “Ж” хэсгийг бэлтгэхэд тус дөхөм болгох зорилгоор нэмэлт тайлбар оруулж байна. Тухайн ТЭЗ-ийн багцын хувьд дунд хугацаанд салбарын бодлогын гол тэргүүлэх чиглэл, хүрэх үр дүнг хангахын тулд салбарын бодлого юунд чиглэж байгаа (ө.х. төсвийн хөрөнгийг юунд голлон зарцуулахаар төлөвлөж байгаа) талаар тайлбарлаж бичнэ. Тухайн багцын төсвийн суурь түвшинд өөрчлөлт оруулсан бол тэр талаар мөн бичнэ. Тухайн ТЭЗ-ын төсөв ямар гол хөтөлбөр, арга хэмжээг хэрэгжүүлэхэд хуваарилагдаж буй талаар, мөн нийт зардлын

хувьд эдийн засгийн зардлын зүйл болон шилжүүлгүүдэд хэрхэн хуваарилагдсан, гол онцлох зүйлсийг дурдаж, энэ нь ямар бодлогыг хэрэгжүүлэхтэй холбоотой болохыг тайлбарлана.

Үр дүнгийн үзүүлэлтийг хангахад нөлөө үзүүлж байгаа гол хүчин зүйлүүд тухайлбал, орон тоо, бусад гол орц /зардлын зүйлс/-ууд г.м. зүйлсийн талаар дурдаж, зарлага нь орон тооны хандлага, гүйцэтгэлтэй яаж уялдаж буйг тайлбарлана. Тодорхой зарлагын өсөлт анхаарал татах хэмжээнд хүртэл өөрчлөгдөж байгаа бол энэ нь юунаас болж өөрчлөгдөж буйг орц болон бүтээгдэхүүний гүйцэтгэлтэй уялдуулж тайлбарлах. Зардалд гол нөлөө үзүүлж буй хүчин зүйлс /зардал чиглүүлэгчид/ болон зардал, гарц /бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ/ болон хөтөлбөрийн хоорондын уялдааг, дүн шинжилгээний хамт танилцуулах. Энэ хэсгийг дунджаар 2 хуудаст багтаан бичвэл зохимжтой. Дээрх хөтөлбөр, үр дүнгийн танилцуулгыг бичихэд дараах зүйлсийг харгалзан үзэх:

- (a) Бодлогын тэргүүлэх чиглэлүүдийг хангахад дунд хугацаанд төсвийн зарцуулалт аль хөтөлбөр, бүтээгдэхүүнд голлон чиглэж буй талаар товч дурдах;
- (b) Тодорхой гарц /бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ/ хангахад гол хөтөлбөр болон зарлагын чиг хандлага, хүний нөөц болон бусад орц хэрхэн хувь нэмэр оруулах талаар дурдах;
- (c) Засгийн газраас баталсан хязгаар нь гарцыг нийлүүлэхэд хэрхэн нөлөөлөх вэ, суурь түвшинд гарах өөрчлөлт, тэрхүү өөрчлөлт гарахад хүргэж буй хүчин зүйлийг тодорхойлж оруулах;
- (d) Тэргүүлэх чиглэлүүдтэй уялдуулан гол хөтөлбөр болон орцын хувьд хангалтгүй хэмжээний төсөв хуваарилагдсан шалтгааныг тайлбарлах, дутагдсан санхүүжилт гарцын үзүүлэлтэд ямар нөлөө үзүүлсэн болон үүнийг ирэх жилийн төсвийн хувьд хэрхэн засаж, залруулах талаар оруулах;
- (e) Хүний нөөцийн болон бусад томоохон орцуудын өсөлтийн хувьд гарч буй өөрчлөлтийг дунд хугацааны төсвийн хүрээнд тайлбарлах.

2.9.1.11. Төсвийн хязгаараас давсан саналын үндэслэл, тайлбар, нотолгоог **ТМ-01** маягтын “3” хэсэгт товч тодорхойлсон байх. Хязгаараас давсан хэсгийн санхүүжилтийг ямар эх үүсвэрээс шийдвэрлэх ба ингэхдээ маягтын “И” хэсэгтэй уялдсан байдлаар тодорхойлох;

2.9.1.12. Нийгэм, эдийн засгийн хувьд ач холбогдол бага гэж үзэж байгаа хөтөлбөр, төсөл, арга хэмжээг зогсоох, эсхүл санхүүжилтийг бууруулах саналтай бол, түүнчлэн санхүүжилтийг нь бууруулах болон зогсоох хөтөлбөр, арга хэмжээний хэмнэлтийг юунд зарцуулах тухай саналаа **ТМ-01** маягтын “И” хэсэгт товч тодорхойлсон байх.

2.9.2. Төсвийн үндсэн маягтын нэмэлт буюу ТМ-01а

Төсвийн ерөнхийлөн захирагч нарын хэрэгжүүлэх хөтөлбөр, хөтөлбөрийн хүрэх дүн, тэдгээрийн шалгуур үзүүлэлтийг тодорхойлсон байх. Бөглөх зааврыг энэхүү удирдамжийн хавсралт [07_ТМ-01а маягт бөглөх заавар.docx](#) харах. Энэхүү маягтад тусгагдсан хөтөлбөрийн хүрэх үр дүнгийн шалгуур үзүүлэлт нь ТМ-01 маягтын “Е” хэсэгтэй уялдсан байдлаар тодорхойлох.

2.9.3. Төсвийн нэмэлт маягт буюу НМ-01- ээс НМ-10 хүртэл

Төсвийн төслийн саналд дараах тооцоо, судалгааг холбогдох нэмэлт маягт (НМ)-аар ирүүлэх Үүнд:

Хүснэгт 2. Төсвийн саналын нэмэлт маягтууд

Хүснэгтийн код	Хүснэгтийн агуулга
НМ-01	ТЕЗ-ийн харьяалах төсвийн байгууллагын өөрийн орлогын санал
НМ-02	ТЕЗ-ийн төсвийн урсгал зарлагын саналын товчоо
НМ-03	ТЕЗ-ийн эргэж төлөгдөх цэвэр зээлийн санал
НМ-04	ТЕЗ-ын шинээр ашиглалтад орох хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээтэй холбогдон гарах урсгал зардлын тооцоо
НМ-05	ЭМД-ын шимтгэлийг нь төрөөс хариуцан төлөх иргэдийн тооцоо
НМ-06 (ОН) НМ-06а (ОН) НМ-06 (УТ) НМ-06а (УТ)	Нийгмийн халамжийн хөтөлбөрт хамрагдагчдын судалгаа
НМ-07 НМ-07а НМ-07б НМ-07в	Тэтгэвэрт гарахад олгох нэг удаагийн тэтгэмжийн судалгаа
НМ-08	Хөдөө орон нутагт тогтвор суурьшилтай ажилласан албан хаагчдад төрөөс үзүүлэх мөнгөн тэтгэмж авах албан хаагчийн судалгаа
НМ-09	ТЕЗ-ийн Гадаадын зээл, тусламжаар хэрэгжүүлэх төслийн санал
НМ-10 НМ-10а	ОН-ийн сонгуулийн үр дүнгээр ажлаас чөлөөлөгдсөн албан хаагчид олгох тэтгэмжийн судалгаа

2.9.4. Бусад

2.9.4.1.Худалдан авах бараа, ажил, үйлчилгээний төлөвлөгөөний төслийг хавсаргасан байх;

2.9.4.2.Ажлын ачааллыг нягтруулах замаар одоо мөрдөгдөж байгаа орон тоог нэмэгдүүлэхгүй байх зарчим баримталж, орон тоо, цалингийн санг төлөвлөх;

2.9.4.3.Бараа үйлчилгээний үнийг хамгийн сүүлд эрх бүхий байгууллагаас баталсан тарифаар, төрийн албан хаагчийн цалин, тэтгэвэр тэтгэмжийн өсөлтийг тэгтэй тэнцүү байхаар тооцож ирүүлэх;

2.9.4.4.Олон улсын байгууллага, гадаад орны зээл, буцалтгүй тусламжийн хөрөнгөөр салбарын хэмжээнд хэрэгжиж буй болон хэрэгжүүлэх төсөл, арга хэмжээ, хөтөлбөрийн орлого, зарлагын тооцоог нэмэлтээр хавсаргаж ирүүлэх.

2.9.4.5.Төсвийн байгууллагаас 2023 онд өндөр насны тэтгэвэрт гарахаар тооцсон хүмүүсийн тоог төсвийн төлөвлөлтийн Fiscal-B программд 808020 кодтой арга хэмжээ-зориулалтын ангилал болон 46 кодтой **“НИЙТ ТЭТГЭВЭРТ ГАРАГЧ”** нэмэлт мэдээллийн ангиллыг тус тус сонгон оруулах;

2.9.4.6.Төрийн албан хаагчийн орон тооны мэдээллийг энэ удирдамжид хавсаргасан **02_Fiscal-B гарын авлага.docx** -д заасны дагуу төсвийн төлөвлөлтийн **Fiscal-B системд** шивж оруулах;

-000-